

התשמע קולי?

סיפורי הצלחה של בוגרי אקדמיה עם ליקויי למידה

סוזי רוסק = אריאלה דניאל-הלוניג = אורית דהן

Hear My Voice: Success Stories of College Graduates with Learning Disabilities

Susie Russak, Ariella Daniel-Hellwing, Orit Dahan

כתיבה:

ד"ר סוזי רוסק, המכללה האקדמית בית ברל
אריאלה דניאל-הלוינג, המכללה האקדמית בית ברל; המכללה האקדמית ספיר
ד"ר אורית דהן, המכללה האקדמית בית ברל

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: ד"ר יהודית שטיימן

עורכת אקדמית: ד"ר בתיה אילון

עורכת טקסט ולשון: אדוה כהן-זמיר

עורכת לשון אחראית: אדוה חן

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: אורית לידרמן

צילום העטיפה: Thinkstock / אימג'בנק

מסת"ב: 7-139-530-965-978

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת תשע"ז/2017

© הזכויות לשירים שמורות ליוצרים ולאקו"ם

טל: 03-6901406 <http://www.mofet.macam.ac.il>

דפוס: אופסט טל בע"מ

תוכן העניינים

5.....	הקדמה
	שער ראשון: הקול המחקרי - הצלחה על אף הלקות
13.....	הצלחה של אנשים עם ליקויי למידה
23.....	ליקויי למידה והפרעת קשב וריכוז
37.....	גישות טיפול הקשורות בהצלחה בקרב מגוון אוכלוסיות
44.....	על המחקר
	שער שני: הקול האישי
55.....	מבוא
56.....	רינה: "כאשר אני מובילה זה יוצר אצלי ודאות"
70.....	מירי: "תמיד אפשר עוד פעם"
86.....	משי: "הניחי לעצמך"
99.....	רלי: "הפכתי את הלקות למשהו חיובי"
110.....	אושרי: "סוגר מעגל"
123.....	אדיר: "להרגיש טוב עם עצמך"
138.....	ארז: "בגין הלקות אתה מחושל"
152.....	ספיר: "לנצל את הזמן"
	שער שלישי: הקול המשותף
169.....	תפיסת הלקות ותפיסת ההצלחה - ניתוח אינטגרטיבי
201.....	תרומת מרכז התמיכה להצלחת הבוגרים
212.....	המלצות מעשיות לאנשי מקצוע
217.....	אחרית דבר: בנימה אישית
221.....	ביבליוגרפיה
233.....	נספח: שאלון "הצלחה"
I.....	תקציר באנגלית

הקדמה

שלושתנו מרצות במכללה האקדמית בבית ברל ועובדות יחד שנים רבות יחד במרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה במכללה. עבודתנו המשותפת, ההפריה והלמידה זו מזו הובילו אותנו לגבש תפיסה טיפולית ומערכתית ייחודית, ואותה נבקש לפרוש בספר זה.

ספר זה מבוסס על מחקר שערכנו על בוגרי המכללה שהשתתפו בפעילויות המרכז בזמן לימודיהם. הרעיון למחקר התפתח אצל כל אחת מאתנו במשך השנים. כאשר נוכחנו שלשלושתנו מניעים דומים, הרעיון הבשיל לכדי החלטה לערוך מחקר ולהוציאו לאור בספר. מניעים אלו שייכים לשני מעגלים: מעגל חיצוני, המצוי בזיקה להתפתחות ההיסטורית של השיח הציבורי בנושא אנשים עם ליקויי למידה בישראל ובעולם; מעגל פנים-מכללתי, המצוי בזיקה לאוכלוסיית המרכז: עובדים, סטודנטים ובוגרים.

ד"ר סוזי רוסק הייתה שותפה לתהליך של הקמת מרכז תמיכה במכללת בית ברל מאז הקמתו. היום היא ממונה על תחום התמיכה בשפה האנגלית ועל בניית תכניות במחקר במרכז. **ד"ר רוסק** כתבה כמה ספרי לימוד בנושא הוראת אנגלית לתלמידים עם קשיים וליקויי למידה. עבודת הדוקטור שלה עוסקת בקשיים של מבוגרים עם ליקויי למידה לרכוש את השפה האנגלית כשפה זרה. היום היא ממשיכה לחקור היבטים לשוניים המקשים על תהליכי רכישת שפות בקרב אנשים עם ליקויי למידה.

אריאלה דניאל-הלוינג הצטרפה למרכז כשלוש שנים לאחר הקמתו, והיא מנהלת אותו זה 13 שנים. בשש השנים האחרונות אריאלה מנהלת בה בעת שני מרכזי תמיכה באקדמיה: האחד במכללת בית ברל והאחר במכללת ספיר. היא עוסקת שנים רבות באבחון ובטיפול באנשים עם ליקויי למידה ובהכשרת מאבחנים ומורים בחינוך המיוחד. הלוינג הובילה צוותים עירוניים וארגוניים בתהליך ההקמה של מרכזי תמיכה לאנשים עם לקויות למידה.

ד"ר אורית דהן הקימה לפני עשרים וארבע שנה מרכז תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה במכללה האקדמית בית ברל וניהלה אותו במשך עשר שנים.

היום היא עובדת במרכז ומסייעת לסטודנטים. מרצה במסלול העל-יסודי. בעבר עבדה דהן במכללה האקדמית תל חי במשך תשע שנים. את עבודת הדוקטור היא כתבה על הסטודנטים ליקויי הלמידה הלומדים במכינה הקדם אקדמית של המכללה. בשלוש השנים האחרונות משמשת גם ראש יחידת "פורשים כנף" - יחידה המיועדת למתמחים ולמורים חדשים במכללה. בעשר השנים האחרונות משמשת דהן יועצת בנושא תלמידים בוגרים עם ליקויי למידה במחלקת ההכשרה במשרד הכלכלה. לפני ארבע עשרה שנים הקימה במכון מופ"ת צוות חשיבה בנושא "הסטודנט עם ליקויי הלמידה", שהפך לפורום למנהלי מרכזי תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה באקדמיה. היא ואריאלה דניאל-הלונינג עמדו במשך ארבע שנים בראש צוות חשיבה אחר במכון מופ"ת בשם "ללמוד מהצלחות" ובראש צוות חשיבה נוסף שנקרא "קוד אתי" למרכזי התמיכה.

המניעים לכתיבת הספר

מניע חשוב למחקר ולכתיבת הספר הוא השינוי שחל בשני העשורים האחרונים בהתייחסות הציבור לתחום לקות הלמידה ובתפיסות האקדמיה הקשורות בסטודנטים עם ליקויי למידה. בתחילת שנות התשעים אנשים עם ליקויי למידה לא דיברו על קשייהם. מקצתם כלל לא ידעו שיש להם ליקויי למידה. במערכות החינוך הסבירו תת-הישגיות בהיעדר מוטיבציה וב"עצלנות" וב"פוטנציאל לא ממומש". חוקרים תהו אם כלל יש מקום לקבל סטודנטים "כאלה" לאקדמיה (Singleton, 1999). מערכות מסננות כמבחני הבגרות ומבחנים פסיכומטריים צמצמו מאוד את מספר הפונים לאקדמיה מקרב בעלי לקויות הלמידה, ובמוסדות אקדמיים לא היו תשתיות תמיכה כדי לעזור לאוכלוסייה זאת להשתלב בלימודים אקדמיים.

היום המצב שונה: המודעות החברתית עלתה (מלצר, 2007; נהור, 2003) והחקיקה (חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכוניים, התשס"ח-2008) מאפשרת לאוכלוסייה זו, שעד לאחרונה נמנעה מלימודים על-תיכוניים, להשתלב במגוון מסגרות אקדמיות. גם המיקוד השתנה, וכעת אין שואלים אם אנשים עם ליקויי למידה יכולים ללמוד לימודים מתקדמים, אלא איך יש לעזור להם להפיק את המרב מחוויית הלימודים ולהשתלב בתעסוקה. כדי לענות על שאלות אלו החלו לחקור את הנושא, ובמקביל תחום המחקר התפתח כל כך עד שנפתחו תכניות לימוד לתואר שני בתחום לקות הלמידה והתפתחה מערכת להכשרת מאבחנים ומטפלים באנשים עם ליקויי למידה. המחקרים

מלמדים על מאפייני האוכלוסייה הזאת ועל אופני למידה יעילים בעבורם. ספר זה מתבסס גם הוא על מחקר שנותן מקום נרחב לנושאים אלו. ביקשנו להיות חלק משינוי השיח הנפוץ, שיח המכוון לכך שהלקות מתבטאת בחולשה, בתסכול, בחוסר יכולת ובחוסר מסוגלות. רבים המחקרים בתחום החינוך והתעסוקה מוקדשים להיבטים השליליים של לקויות הלמידה: המוגבלויות, הביצועים הלקויים, אי-היכולת, הקשיים, חוסר ההצלחה והחריגות. עצם השימוש הרב בביטוי "סובל מלקות" או במונח "לוקה" בלימודים מביא להסתכלות שלילית על התופעה. מטרת ספר זה היא להביא לשיח אחר, המאפשר לאתר את החוזקות שבליקוי ואת התכונות המקדמות הצלחה.

עבודתנו עם הסטודנטים הייתה עבודה אינטנסיבית. עקבנו אחר התפתחותם משלב קבלתם לאקדמיה ועד סיום הלימודים. חווינו התרגשות לראות סטודנטים טירונים, חסרי ביטחון עצמי, בעלי הישגים נמוכים ותפקוד ירוד מצליחים בסביבה תומכת ובליווי מקצועי להרים ראש ולהתחיל לתפקד ביעילות, להעלות את ציוניהם, להעצים את עצמם ולפתח דימוי עצמי חיובי. ביקשנו שמחקרנו יאפשר לכוון, למקד וללמוד כיצד לבנות מקורות כוח, כיצד לכוון למגוון דרכי התמודדות וכיצד להיות שותפות לסטודנטים ביצירת תחושת הצלחה.

רצינו גם לשמוע ולאתר איך השתלבו בוגרי המרכז בעולם העבודה; אילו אסטרטגיות שרכשו במרכז עוזרות להם היום בתעסוקה מתוך ראייה שבדיעבד; וכיצד אפשר לשפר את התפקוד במרכז התמיכה. כל זאת במטרה לסייע לדור הבא של הסטודנטים לסיים את לימודיהם ולהשתלב בלימודים גבוהים ובתעסוקה. כיוון שבוגרים אלו היו חלק מקהילת הלומדים, היה זה אך טבעי לפנות אליהם ולהמשיך לשלב אותם בתהליך ההתפתחות המקצועית. הבוגרים הוכיחו בעבר שהם מומחים ללמידה שלהם ויודעים לזהות את צורכיהם ואת יכולותיהם.

מניע שני למחקר ולכתיבתו כספר קשור ברצון לתת קול אישי למרואיינים עם ליקויי למידה מתוך הנחה שהם יכולים להגדיר הגדרה מטבית כיצד הם תופסים הצלחה ומהן הדרכים להגיע אליה. הספר עוסק אפוא בשאלה "מהי הצלחה" בעבור בוגרי אקדמיה עם ליקויי למידה לא דרך עיני החוקרות אלא דרך עיניהם של המרואיינים. הספר אינו עוסק בביורר אם תפיסות הבוגרים תואמות להגדרות המקובלות במחקר, אלא בונה מדבריהם את התאוריה. כהמשך לאופן העבודה במרכז התמיכה, החוקרות רואות ב"נחקרים", בוגרי מרכז התמיכה,

עמיתים ושותפים לחקר הנושא. במשך כל שנות קיום המרכז אין הן שוכחות שעליהן לכבד את רצונותיהם ואת צורכיהם. גם העבודה הפרטנית עמם נובעת מהצורך שלהם. מעולם לא נכפתה עליהם תכנית על פי דעת אנשי המקצוע. אם כן, ספר זה מבוסס על מחשבות הבוגרים, על תפיסותיהם ועל רגשותיהם בנוגע למהות ההצלחה. הוא מדגיש את החשיבות המיוחסת להשמעת קולם לחוקרות, לעולם ולעצמם ומנסה לעודד את המשך ההבטחה "להיות שם בשבילם".

הספר היווה גם הזדמנות להתחקות אחר הבוגרים, לחדש את הקשר אתם או לרענן אותו כדי להשביע את סקרנות החוקרות וללמוד מה עלה בגורלם בשנים האחרונות. ראינו בכך הזדמנות להיפגש שוב עם הסטודנטים הוותיקים, והפעם לא באקראי אלא באופן יזום, כדי לשוחח אתם ולשמוע מה עבר עליהם בשמונה עד עשר השנים האחרונות.

תהליך הכתיבה אפשר לזכך את המחשבות ולהבין טוב יותר את העבודה. הכתיבה סיפקה הזדמנות להתגבר על מחסומים, להעז ולפתוח ערוץ להבעת דעה ולחשיבה שאינה מטופחת דיה בשגרת היום-יום. הספר זימן כתיבה קבוצתית וחשיבה משותפת, דיונים ופרשנויות שכל אחת מאתנו הביאה אל השיח המשותף שמתקיים שנים רבות במרכז.

מבנה הספר

בספר שלושה שערים. **השער הראשון**, "הקול המחקרי - הצלחה על אף הלקות", סוקר את הספרות בנושא חקר הצלחה של אנשים עם ליקויי למידה ועם הפרעת קשב. בשער זה מוגדר המונח "הצלחה", על מגוון ביטויים, ונבחנות סוגיות כלליות של הצלחה באוכלוסייה הרחבה ובמסגרות שונות. מובאות הגדרות ללקות למידה ולהפרעת קשב עם הרחבה לעולם המבוגרים והשלכות לתחומי חיים כגון תעסוקה, זוגיות והשכלה. מוצגים מחקרים המדגימים גורמי הצלחה אישיים-פנימיים בקרב אנשים עם לקות למידה ומאפיינים של הצלחה בקרבם. מההיבט המערכתית-סביבתי מוצגות תכניות התערבות, דוגמת מרכזי התמיכה באקדמיה, המותאמות לאוכלוסייה זו. לבסוף מובאות גישות טיפוליות התומכות בהצלחה.

השער השני, "הקול האישי", הוא עיקרו של הספר. מוצגים בו סיפורים אישיים של שמונה בוגרים בקולם שלהם. כל סיפור הוא פרק נפרד, ובו שלושה חלקים: רקע, ריאיון ופרשנות המתייחסת לארבע תמות: תפיסת הלקות, השפעת הלקות על תחומי החיים, תפיסת ההצלחה; והגורמים להצלחה (ראו שאלות מחקר בהמשך).

השער השלישי, "הקול המשותף", מציג את התמות שעלו מהניתוח הרוחבי של ראיונות הבוגרים. ניתוח אינטגרטיבי זה עונה על שאלות המחקר. התמה

הראשונה עוסקת בתפיסת הלקות, וכוללת בתוכה שלוש קטגוריות: תפיסת הלקות כחיסרון, קבלת הלקות, תפיסת הלקות כיתרון. התמה השנייה היא השפעת הלקות על תחומי חיים, ונכללות בה ארבע קטגוריות: לימודים גבוהים, תעסוקה, זוגיות והורות. התמה השלישית היא תפיסת ההצלחה, ובה שש קטגוריות: הצלחה כהליך, התמדה לקראת מימוש מטרה, הצלחה כדבר יחסי, עשייה משמעותית מתוך אהבה, קבלה עצמית, אמונה בעצמך ונאמנות לרצונותיך, הצלחה כתוצר מדיד, הצלחה דרך עיני האחר. התמה הרביעית היא הגורמים להצלחה, וגם בה נכללות שש קטגוריות: הגדרת מטרה ומימושה, קבלת עזרה, כלים ואסטרטגיות, למידה מתמשכת, הלקות כמנוף להצלחה ולצמיחה מתוכה, שינוי הסביבה בהתאם לצרכים, גמישות מחשבתית ואופטימיות. תמה זו עוסקת גם במקומו של מרכז התמיכה בסיפור ההצלחה של הבוגרים דרך שלושה קריטריונים: תמיכה רגשית; מודעות; הרגלי למידה וכלים לחיים. בסוף שער זה מובאות המלצותיהם המעשיות של הבוגרים למרכזי תמיכה.

אנו מקוות שספר זה יאפשר לבוגרים ולכלל הסטודנטים עם ליקויי הלמידה לבחון מחדש את תפיסותיהם על עצמם ולראות לצד הקשיים המלווים אותם את הצלחתם בלימודים ובתעסוקה. הספר מכוון להעריך את הפרטים הקטנים, לשמוח בהם, להרגיש סיפוק, לזהות בהם הצלחות, ליהנות מהם, ללמוד מהם ולשאוב מהם כוחות להמשך הדרך. אנו מקוות שיש בספר כדי להציע ראייה שונה ואופטימית לאנשים הבאים במגע - קרוב או רחוק - עם אנשים עם ליקויי למידה. ושמילות הבוגרים יעוררו תקווה באנשים עם ליקויי למידה ובסובבים אותם, המרגישים פעמים רבות קושי ותסכול.

תודות

אנו רוצות להודות לאנשים הרבים שליוו אותנו בכתיבתו של ספר זה ואפשרו לנו להוציא אותו לאור: ראשית, לבני זוגנו היקרים, שבמשך שנים מדי שבוע אפשרו לנו לשקוע בעניינינו כבר בשעת בוקר מוקדמת; לפרופ' לאה קוזמינסקי שזיהתה את הפוטנציאל של הספר. הערותיה המעמיקות הביאו לגיבושו הסופי של ספר זה.

לצוות מכון מופ"ת: ליהודית שטיימן, ראש הוצאת הספרים, שהסכימה לשתף עמנו פעולה ולסייע להפוך רעיון לספר. במשך כל התהליך היא הייתה לנו אוזן קשבת, וכך סייעה לנו להפוך את תקופת העבודה לחוויה מדהימה; לבתיה אילון, עמיתת הקריאה היקרה שלנו, שהשייבות עמה היו מאירות עיניים ומלמדות; לאדוה כהן זמיר, עורכת הלשון, שערכה את הספר בחוכמה, ברגישות ובאכפתיות; לאדוה חן, עורכת הלשון האחראית, על עבודתה הסבלנית והמקצועית; לאורית לידרמן, העורכת הגרפית של הספר, שידעה לתרגם תוכן ליופי; ותודה מיוחדת לחני שושטרי היקרה, שעזרה לנו בכל בקשה.

לבסוף, תודה רבה לבוגרים שלנו, שליוו ספר זה ושבצעדיהם הוא לא היה נכתב. הם היו שותפים אמיתיים, ובזכות השותפות הזאת קם הקשר לתחייה. במהלך הכתיבה ולקראתה שוחחנו אתם בפתיחות רבה על חייהם ועל תפיסותיהם בנוגע להצלחה, והם גם היו לקוראים של חלקים נרחבים מהספר. נעזרנו בהם בחשיבה על הממצאים ועל התובנות. כך יצא שבמשך שנים עזרנו לנו להם, ובתהליך הכתיבה של ספר זה קיבלנו מהם חזרה עזרה ועידוד; במשך השנים ובמפגש המחודש אתם הם לימדו אותנו על הצלחה, על אי-ויתור, על הצבת מטרות ומימושן ועל דרכי התמודדות יצירתיות; הם ביקשו מאתנו להסתכל באהבה ובהתפעמות על מה שאנו עושות במרכז; הם שכנעו אותנו שלעשייתנו יש חשיבות רבה. הם הכוח המניע עד היום המאפשר לנו להמשיך להשקיע בעבודתנו את מרב מרצנו.